

Překvapení v opuštěném lomu – nová lokalita přesličky různobarvé v České republice

Těžební prostory představují velké zásahy do krajiny a většinu lidí, kteří mají blízko k přírodě, spíše odrazují. Po vytěžení jsou tyto lokality (zvláště ty menší) zpravidla opuštěny a ponechány spontánnímu vývoji, neboť pro další využití nejsou většinou vhodné. S postupem času se zde však vyvíjejí zajímavé biotopy, často blízké přirozené krajině. Zvláště v jinak jednotvárné zemědělské krajině poznamenané kolektivizací v 50. letech slouží bývalé těžební prostory jako cenná refugia pro rozmanité druhy flóry a fauny a vyznačují se obecně vysokou druhovou diverzitou. Řada z nich je z přírodovědného hlediska velmi významná a dnes jsou vyhlášeny za chráněná území.

V červnu 2008 jsme při procházce po Boskovicích na okraji Dražanské vrchoviny zabloudili do bývalého lomu poblíž města. Původně se v něm těžila hlína pro místní cihelnu. V současnosti je lom opuštěn a odhadem 15 let ponechán spontánnímu vývoji bez jakéhokoli managementu. Lom má po obvodu terasovitě stupně a místy i strmé 10–15 m vysoké stěny, které postupně podléhají erozi. Z jedné strany na hranu lomu přímo navazuje pole, na straně druhé lom přechází v pustou zarůstající plochu přiléhající k průmyslové zóně, která se v posledních letech rozvíjí na severozápadním okraji města. Značně různorodé dno lomu je rozbrázděno četnými odvodňovacími rýhami a kanály. Na celé lokalitě jsou hojné nálety pionýrských dřevin, hlavně vrb (převažuje vrba nachová – *Salix purpurea*), bříz, osik a borovice lesní (*Pinus sylvestris*), které dosahují asi 2–5 m

výšky. V jedné části se na dně lomu udržuje mělké jezírko, které ani přes léto úplně nevysychá a rostou v něm některé mokřadní druhy rostlin, např. žabník jitrocelový (*Alisma plantago-aquatica*), přeslička bahenní (*Equisetum palustre*), kyprj vrvice (*Lythrum salicaria*), orobinec širokolistý (*Typha latifolia*), druhy rodů ostřice (*Carex*) a sítina (*Juncus*). Na první pohled nás na okraji vody zaujala populace suchopýru širokolistého (*Eriophorum latifolium*), který právě bohatě plodil. Tento druh u nás patří mezi silně ohrožené rostliny a v blízkém okolí Boskovic je vzácný. O kousek dál jsme objevili několik jedinců prstnatce pleťového (*Dactylorhiza incarnata*). Na obnažené jílovité půdě na dně lomu hojně rostly drobné rostlinky ohrožené zeměžluče spanilé (*Centaureum pulchellum*), pro laické oko téměř nepostřehnutelné.

Nejpřekvapivějším nálezem však byla přeslička různobarvá (*Equisetum variegatum*). U nás jde o velmi vzácný, kriticky ohrožený druh. V nejhlubší sníženině na dně lomu se vyskytuje velmi bohatá populace, která souvisle porůstá plochu přes 100 m² (obr. 4) a roztroušeně se kolem vyskytují i menší porostlé ostrůvky.

Přeslička různobarvá

Přeslička různobarvá je konkurenčně slabá pionýrská rostlina osidlující obnažený povrch půdy. Vyžaduje plně osluněná stanoviště, avšak s dostatkem vláhy. Přírodními biotopy jsou pro ni např. slatinné louky, prameniště a vlhké písčiny. Má rozsáhlý areál rozšíření, který zahrnuje severní a střední Evropu, Velkou Británii, na jihu zasahuje po Alpy a jižní Karpaty (izolované výskyty jsou doloženy také z Pyrenejí) a na východ sahá až do severního Mongolska a Japonska. Roste také v Severní Americe.

Na našem území se tato přeslička vyskytuje jen vzácně. Původně byla hojná zejména v Polabí, dnes je známa už jen ze 13 lokalit, resp. nyní ze 14 (obr. 3). Ve většině případů jde právě o bývalé těžební prostory. Na těchto sekundárních stanovištích ponechaných spontánnímu vývoji vytlačují statnější druhy bylin a trav a posléze nálet dřevin. Její populace tak bez vnějšího zásahu po určitém čase zcela vymizí. Proto se některé lokality tohoto vzácného druhu pravidelně sečou

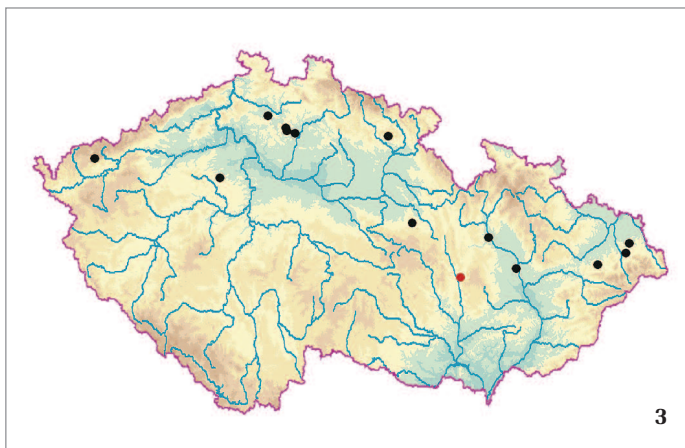
1 Porost přesličky různobarvé (*Equisetum variegatum*)

2 Výtrusnicový klas přesličky různobarvé

3 Čtrnáct recentních lokalit přesličky různobarvé v České republice, červeně je vyznačena nová lokalita v Boskovicích. Upraveno podle www.sagittaria.cz

4 Pohled na opuštěný lom na okraji Boskovic. Podobně jako u dalších míst narušených těžbou je nejlepším způsobem obnovy proces spontánní sukcese. Tmavá plocha na dně lomu je populace náhodně nalezené a vzácné přesličky různobarvé. Snímek B. Láníka

3

4

a alespoň částečně se odstraňují nálety dřevin. Přeslička různobarvá je také jedním ze zájmových druhů sdružení Sagittaria (www.sagittaria.cz), jehož členové se starají o vhodný management na některých lokalitách.

Nová lokalita v Boskovicích

Spory přesličky se výborně šíří větrem, a to i na značné vzdálenosti. Vhodných stanovišť ke kolonizaci však v dnešní krajině moc není, nebo jde o malé roztroušené speciální biotopy, u nichž je velmi malá pravděpodobnost kolonizace. Nejbližší známé lokality s výskytem přesličky v okolí Boskovic jsou Nemilanská cihelna u Olomouce a Mohelnická pískovna, která je zároveň nejbohatší lokalitou tohoto druhu

v České republice. Pravděpodobně odtud vítr zavál spory až do asi 40 km vzdálených Boskovic. Potvrdit ani vyvrátit to ale nelze.

Vyhledy do budoucna

Opuštěný hliník v Boskovicích je novým, dnes čtrnáctým známým místem výskytu přesličky různobarvé v České republice. Jde o přírodě blízkou lokalitu, která zaslouhuje zájem odborné veřejnosti. Vedle přesličky zde rostou i další vzácné a ohrožené druhy rostlin, které jsme zmínili v úvodní části článku. Z hlediska využití bývalého těžebního prostoru přeslička zánik v budoucnosti pravděpodobně nehrozí. Ohrožuje ji však rozrůstání rákosu a rychlý růst náletových dřevin, které se

bez omezování postupem času zcela zapojí. Dojde tak k zastínění a poklesu hladiny podzemní vody, což pravděpodobně povede k zániku populace této vzácné přesličky.

V letošním roce začal být opuštěný lom vyhledávaným místem příznivců terénních čtyřkolek. V prvním okamžiku jsme z toho byli poněkud rozladěni, ale je třeba si uvědomit, že i takový „management“, pokud bude provozován pouze příležitostně, brání postupující vegetační sukcesi, a tím přispívá k zachování druhové bohatosti lokality.

Článek vznikl za podpory výzkumného záměru MSM 0021622416.

Vít Ladányi

Třinecké odkaliště jako refugium zajímavých druhů

Jak již mohli pravidelní čtenáři Živy zaznamenat (Živa 2005, 5: 201–204; 2009, 3: 116–119), odkaliště, ačkoli to tak na první pohled nemusí vypadat, se mohou stát zajímavým biotopem pro řadu druhů rostlin i živočichů, a to nejen běžných, ale dokonce ohrožených a chráněných.

Strusko-popilkové odkaliště v Třinci, na kterém jsem v rámci své středoškolské práce (SOČ) provedl průzkum, leží v nadmořské výšce 390–400 m. Struska a popílek sem byly vyváženy od 60. let 20. stol. do r. 1998, kdy započalo vysoušení. Nacházejí se zde dvě vodní nádrže – jedna o rozloze 0,5–1 ha (v závislosti na množství srážek) a druhá řádově o desítkách m², s nepříliš proměnnou plochou (rozkládá se v terénní prohlubni). Rozloha sledovaného území činila přibližně 7 ha. Zaměřil jsem se na inventarizaci cévnatých rostlin a mechorostů (*Bryophyta*), především na zhodnocení fytocenóz (rostlinných společenstev). Zaznamenával jsem rovněž

živočichy, kteří se na odkališti vyskytovali, abych získal celkový přehled o zdejší biodiverzitě.

Flóra

Z mechorostů jsem na třineckém odkališti zjistil jen běžné druhy, např. prutník jehlancovitý (*Bryum pseudotriquetrum*), drabík stromkovitý (*Climacium dendroides*) a také jeden druh játrovky – porostnici mnohotvárnou (*Marchantia polymorpha*) rostoucí na vlhčích až podmáčených strusko-popilkových substrátech. Na vysychavých až suchých plochách se hojně a často s vyšší pokrývností vyskytuje roh Zub nachový (*Ceratodon purpureus*).

1

1 Přeslička největší (*Equisetum telmateia*) s výtrusnicovým klasem na letní sterilní lodyze, která by neměla být plodná.

Na studovaném území roste okolo 150 druhů cévnatých rostlin. Zajímavý je výskyt početné populace (kolem 550 jedinců) silně ohrožené mokřadní orchideje kruštíku bahenního (*Epipactis palustris*). Najdeme ho především v zamokřených porostech vrby a mechů, ale může růst i na prohřívavých vysychavých plochách, jež se vůbec nepodobají jeho přirozeným biotopům. Z dalších druhů lze uvést zdravíněk jarní (*Odontites vernus*), jehličí rolní (*Ononis arvensis*) nebo vrbu šedou (*Salix*